

Кузьма В. Ю.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри міжнародного права

Львівського національного університету імені Івана Франка

Репецький В. М.,

кандидат юридичних наук, професор,

завідувач кафедри міжнародного права

Львівського національного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОГО ТА КОНСУЛЬСЬКОГО ЗАХИСТУ ОСІБ ІЗ ПОДВІЙНИМ ГРОМАДЯНСТВОМ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню актуальних питань, що стосуються дипломатичного й консульського захисту своїх громадян за кордоном і можливостей надання такої допомоги особам із подвійним громадянством у контексті глобалізації. Розглянуто особливості розвитку інституту дипломатичного захисту та виокремлено специфіку формування норм, що стосуються надання допомоги біпатридам.

Наголошено, що сучасні тенденції дипломатичного й консульського захисту свідчать про значне розширення його сфери і меж. Насамперед в умовах проліферації норм міжнародного права сьогодні на органи зовнішніх зносин покладаються завдання щодо захисту прав і інтересів осіб, які не є громадянами їхньої держави, а саме: осіб із подвійним і множинним громадянством, апатридів, біженців та осіб без громадянства, громадян Європейського Союзу. По-друге, зростає кількість випадків, у яких дипломатичний захист є вкрай необхідним через активізацію переміщень осіб у всьому світі та збільшення їхніх потреб у різних випадках.

Виділено, що, незважаючи на інтенсифікацію співпраці держав і запровадження таких сучасних міжнародно-правових форм захисту прав людини, як регіональні міжнародні судові установи, комітети ООН і інші інституції в межах Ради Європи, дипломатичний і консульський захист був першим і чи не єдиним засобом захисту фізичних і юридичних осіб за кордоном. У контексті актуалізації двосторонніх дипломатичних і консульських зносин питання вироблення ефективного механізму захисту прав окремих груп індивідів за кордоном набуло особливої ваги.

Зі свого боку, право на дипломатичний і консульський захист не було закріплено свого часу Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р., і громадяни Європейського континенту були дещо обмежені у правах і не могли їх захистити на міжнародному рівні, що певною мірою вплинуло на відсутність формування прецедентного права Європейського суду з прав людини із цього питання.

Встановлено, що в основі надання дипломатичного й консульського захисту біпатридів лежать принципи ефективності громадянства, можливість спільного захисту державами, громадянином яких є особа, а також положення двосторонніх консульських конвенцій, які конкретизують і розширюють питання щодо гарантій захисту в різних випадках. Водночас встановлено, що дискреційна функція

держави є превалюючою в питанні надання дипломатичного й консульського захисту на сучасному етапі.

Виокремлено особливості дипломатичного й консульського захисту осіб із подвійним і множинним громадянством в умовах інтеграційних процесів. Виділено окремі правові аспекти громадянства Європейського Союзу та специфіку захисту прав і інтересів його громадян на основі «делегованого» захисту та «керівної держави».

Ключові слова: двосторонні конвенції, «делегований» захист, дипломатичний захист, дискреційна функція, громадянство Європейського Союзу, ефективне громадянство, «керівна держава», консульський захист, подвійне та множинне громадянство, право прав людини.

Постановка проблеми. Глобалізація та активізація міжнародних відносин активно вплинули на рух товарів, капіталу, послуг та індивідів у всьому світі. Інтеграційні процеси, які розпочалися з 50-х років ХХ століття зачепили не тільки інтереси держав Європейського континенту, а й фізичних осіб загалом. Зважаючи на це, окремі групи населення, а саме особи з подвійним і множинним громадянством, громадяни Європейського Союзу потребують особливої правової допомоги.

Враховуючи невідворотний розвиток таких міжнародно-правових форм захисту прав індивідів, за яких вони можуть реалізувати свої основні права людини, дипломатичний захист і консульське сприяння залишаються головними, а подекуди єдиними способами припинення порушень міжнародно-правових зобов'язань із боку інших держав і відшкодування завдань при цьому збитків щодо іноземних громадян, які перебувають на їхній території. Це знаходить підтвердження в Рішенні Постійної Палати Міжнародного Правосуддя щодо справи Мавроматтіса (1924 р.), у якому виділено, що держава захищає своїх громадян, які постраждали від дій, що суперечать міжнародному праву та скоєно іншою державою, та не змогли отримати відшкодування через звичайні канали [1, с. 12].

Формально дипломатичний захист у широкому розумінні цього слова, в історичному минулому був і зрештою й залишився одним із найважливіших і найефективніших засобів впливу однієї держави на іншу з метою обстоювання власних інтересів і своїх громадян за кордоном. Однак тоді переважав усе ж таки більше інтерес держави, хоча насправді особливої шкоди самій державі не завдавалося. Реальну шкоду зазнавали

громадяни цієї держави й через певні обставини терпіли фінансові, матеріальні чи моральні збитки.

Відповідно, сьогодні, враховуючи активізацію всіх учасників правовідносин, дипломатичний і консульський захист прав і інтересів громадян за кордоном має свої особливості та специфіку – як із теоретичного, так і з практичного погляду. Окрему увагу потребує дослідження щодо захисту окремої групи населення, а саме осіб із подвійним і множинним громадянством. Зазначена проблематика в науковій доктрині спеціальним чином не досліджувалася. Окремі напрацювання щодо історичних аспектів дипломатичного й консульського захисту зробили А.Х. Абашидзе та Г.Х.Я. Аль-Факи. Питанням генези інституту дипломатичного і консульського захисту присвятили увагу М.А. Крилов, О.В. Святун і О.М. Сіваш. Спеціальні монографічні дослідження на сучасному етапі **провели** І.А. Ведель і Ш.Д. Содіков. Різні правові аспекти зазначеної тематики досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні юристи-міжнародники, а саме: Я. Броунлі, Е. Борчард, Е.Д. Ваттель, А.М.Х. Вермеєр-Кюнзлі, Л. Галенська, С.А. Гафурова, Е. Денза, І.І. Лукашук, Б. Мортімер, І.І. Нагієва, К. Сандровський та ін. Зрештою, зважаючи на те, що дипломатичне й консульське право перебуває в центрі уваги наукової спільноти, окремі питання досі залишаються малодослідженими вітчизняними науковцями і не отримали свого комплексного обґрунтування. Відповідно, потребують деталізації питання захисту прав і інтересів окремих груп населення *за кордоном органами зовнішніх зносин*.

Метою статті є систематизація особливостей дипломатичного й консульського захисту осіб із подвійним і множинним громадянством в умовах інтенсифікації міжнародних відносин та інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в науковій доктрині не сформувалося єдиного уніфікованого поняття, яке позначає захист державою прав та інтересів своїх громадян та надання правової допомоги на території іноземної держави. У сучасній юридичній літературі часто трапляються терміни «дипломатичний захист», «дипломатичний захист і консульське сприяння», «консульський захист», «консульське сприяння», «дипломатичний і консульський захист», «покровительство» та інші, і, відповідно, немає їх чіткого визначення. Також ці поняття вживають у широкому і вузькому значеннях і залежно від того, які цілі переслідує держава – захист уже порушених прав чи превентивну допомогу. Це питання не було розв'язано і в Проекті статей Комісії з міжнародного права щодо дипломатичного захисту (2006 р.), у якому тільки виділено, що дипломатичний захист полягає в покликанні державою, за допомогою дипломатичних заходів або інших засобів мирного врегулювання, до відповідальності іншої держави за шкоду, заподіяну міжнародно-протиправним діянням цієї держави фізичній або юридичній особі, яка є громадянином або має національність цієї держави, з метою імплементації такої відповідальності [2, с. 26]. Таке визначення було підтримано й Резолюцією A/RES/62/6 Генеральної Асамблеї ООН (2007 р.) [3]. Зважаючи на це, варто наголосити, що сьогодні в науковій доктрині міжнародного права немає одностайності із цього питання [4, с. 10], що, відповідно, зумовлює доцільність систематизації концептуальних підходів у майбутньому.

Безперечно, у будь-якому разі змістове навантаження всіх термінів у широкому розумінні полягає у здійсненні посадо-

вими особами органів зовнішніх зносин захисту прав і інтересів своїх громадян, зокрема надання правової допомоги дипломатичними представництвами, а саме консульськими відділами чи відповідними консульськими установами. Щодо цього А.Х. Абашидзе і Г.Х.Я. Аль-Факи зазначають, що саме захист прав своїх громадян за кордоном є беззаперечним правом, що впливає з державного суверенітету й розглядається як дискреційна функція [5, с. 5].

Водночас із розширенням та ускладненням міжнародних відносин в інституті дипломатичного захисту паралельно почали застосовуватися й норми права прав людини. Зі свого боку, О.В. Святун зазначає, що сучасні тенденції свідчать про те, що нині дедалі більшого поширення набуває стандарт прав людини шляхом поєднання мінімального міжнародного стандарту та національного режиму [6, с. 175]. Відповідно, юридичний зміст поняття «дипломатичний захист» розширився, і це констатував Міжнародний Суд ООН: «Унаслідок істотного розвитку міжнародного права в останні десятиліття щодо тих прав, яке воно надає індивідам, сфера дипломатичного захисту *ratione materiae* спочатку була обмежена порушеннями мінімальних стандартів поведінки з іноземцями, згодом розширилася і стала містити в собі *inter alia*, гарантовані права людини» (п. 39) [7, с. 599].

Практичний підхід як до матеріальних, так і до процесуальних питань захисту прав людини, які ґрунтуються на конвенційному механізмі, докорінно відрізняється від інституту дипломатичного захисту, у якому наявні переважно норми міжнародного звичаєвого права. Людиноорієнтована еволюція міжнародного права вплинула на традиційний погляд на дипломатичний захист [8, с. 18]. Водночас розвиток міжнародного права прав людини вносить свої новели в інститут дипломатичного захисту [9, с. 178]. Зокрема, в обох випадках є спільна мета та певна подібність, які стосуються захисту прав людини як такого.

На протипагу захисту прав людини, який забезпечується через універсальні [10] та регіональні механізми [11], дипломатичний і консульський захист видається більш ефективним засобом, на який держави-відповідачі звертають особливу увагу, ніж на скаргу окремої особи у відповідні міжнародні та національні інституції, що забезпечують контроль і моніторинг за дотриманням прав людини.

Оскільки держави досі залишаються основними суб'єктами міжнародних правовідносин, відповідно, їхні вимоги щодо порушення прав своїх громадян за кордоном залишаються найбільш ефективним способом захисту прав людини. А отже, незважаючи на розширення та вдосконалення галузі права прав людини, дипломатичний спосіб захисту, вочевидь, ще надовго буде зберігати свої позиції, оскільки його переваги є більш очевидними і значно перевищують його хибі [12, с. 113].

Громадянство сьогодні виступає основною передумовою для надання дипломатичного захисту з боку держави громадянства. Саме в інституті громадянства фокусуються насамперед політико-правові, культурні, соціальні, морально-етичні складові зв'язки, які мають місце у відносинах між особою і державою.

За своєю сутністю громадянство окреслює відповідні межі юрисдикції держави щодо особи, яка перебуває за кордоном. З юридичного погляду цей факт виступає підставою для отримання необхідного захисту з боку держави, а також необхід-

ним мотивом для реалізації державою своїх повноважень щодо захисту її прав та інтересів. У згаданій вище справі Мавроматіса (1924 р.) було підтверджено, що тільки правовідносини громадянства між індивідом і державою дають право дипломатичного захисту, якщо немає відповідних угод [1, с. 12].

Справді, жоден інструмент міжнародного права в минулому або сьогодні не встановлює міжнародного зобов'язання здійснювати дипломатичний захист із боку держави в інтересах своїх громадян. Окрім того, спосіб, яким держава здійснює такий захист, також залишається на її розсуд, і фізична особа не має міжнародних прав щодо позову. Держава може враховувати інтереси людини або навіть надавати їй відповідні права відповідно до свого національного законодавства, але на міжнародному рівні вона не зобов'язана це робити. Ба більше, відмова громадянина від дипломатичного захисту після міжнародно-протиправного діяння, як вважається, не впливає на дискреційні повноваження держави здійснювати її проти волі такої особи. Проте в практиці держав, конституціях і доктрині висловлюється підтримка на користь того, що держави мають не тільки право, але й юридичний обов'язок захищати своїх громадян за кордоном. Цей підхід суперечить традиційному уявленню. Однак його не можна відкинути, оскільки він відповідає головній меті сучасного міжнародного права – просуванню прав людини [8, с. 13].

Дипломатична й консульська практика, а також рішення судових органів спираються на те, що дипломатичний захист може здійснюватися тільки щодо своїх громадян. Однак Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 р. передбачено ситуації у випадку розриву дипломатичних відносин (ст. 45) та спеціальної домовленості чи угоди щодо дипломатичного захисту інтересів своїх громадян третьою державою (ст. 46) [13]. У цьому ж контексті Віденською конвенцією про консульські зносини 1963 р. зазначено, що після відповідного повідомлення держави перебування консульська установа акредитованої держави може, якщо держава-перебування не заперечує, виконувати консульські функції в державі перебування від імені третьої держави (ст. 8) [14]. Усі ці особливості дипломатичного й консульського захисту інтересів індивідів третьою державою в науковій літературі отримали назву «делегованого» захисту [15, с. 73].

Також із розвитком інституту дипломатичного та консульського захисту суб'єктний склад дещо розширився, що підтверджує Проект статей Комісії з міжнародного права щодо дипломатичного захисту (2006 р.), передбачаючи можливість захисту осіб із подвійним і множинним громадянством (ст. 6, 7), біженців та осіб без громадянства (ст. 8) [2, с. 33–36].

Отже, питання захисту інтересів біпатридів набуває актуальності в контексті проліферації норм міжнародного права та його фрагментації. Сьогодні в основі інституту дипломатичного й консульського захисту осіб із подвійним громадянством лежать норми звичаєвого права, окремі норми міжнародного загального права, які закріплено у Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 р., Віденській конвенції про консульські зносини 1963 р., Конвенції, яка регулює деякі питання, що пов'язані з колізією законів про громадянство 1930 р. (Конвенція 1930 р.). На сучасному етапі здебільшого це питання регулюється практикою судових установ, рішеннями міжнародних організацій, регіональними угодами, двосторонніми конвенціями та національним законодавством держав. Вод-

ночас значний вплив здійснила Комісія з міжнародного права та наукова доктрина.

Найбільш поширеним механізмом встановлення режиму захисту осіб із подвійним громадянством є підписання двосторонніх угод між державами. Це означає, що тільки в результаті узгодження волі відповідних суб'єктів щодо надання подвійного громадянства правомірними будуть уважатися дії щодо надання допомоги цим особам. У разі, коли органи держави намагатимуться здійснити дипломатичний захист щодо особи, яка не має стійкого правового зв'язку з державою у вигляді громадянства, відповідно, інша держава або відповідний суд має право використати цю обставину для відмови щодо висунутих вимог і не розглядати їх по суті.

Значні проблеми створює ситуація, за якої особа, перебуваючи у громадянстві двох або більше держав, потребує дипломатичного захисту, оскільки особливі обмеження в цьому плані мають місце під час звернення до консула особи, яка позбавлена волі або перебуває під слідством.

Направляюча держава повинна враховувати дії консула щодо свого громадянина залежно від того, чи ця особа зареєстрована в консульській установі, куди вона звернулася за захистом. Водночас певні сумніви можуть виникати через застосування принципу ефективності громадянства.

Ефективність громадянства як принцип формувався поступово і у своїй загальній версії являє собою оціночне поняття, що виникло на зламі XIX – початку XX століть згідно з рішеннями Постійної палати третейського суду [16, с. 465, 467–468]. Варто зазначити, що із часу набрання чинності Конвенції 1930 р. і справи Нотенбойма принципи ефективності й очевидного громадянства вважаються найістотнішими доказами під час визнання за особою конкретного громадянства [17, с. 182–209], хоча щодо цього немає однозначної міжнародно-правової практики держав. Зі свого боку, Проект статей Комісії з міжнародного права щодо дипломатичного захисту (2006 р.) також робить прив'язку до ефективного громадянства, вказує на можливість захисту осіб із подвійним і множинним громадянством будь-якою з держав та водночас допускає можливість спільного захисту і двома державами [2, с. 33–35].

Принцип ефективності не викликає особливих труднощів під час розв'язання питання оцінки громадянства особи, що позбавлена волі й не володіє громадянством приймаючої держави.

Однак у випадках, коли особа має подвійне громадянство й перебуває на території відповідної держави та місцева влада повідомила лише консульство однієї з держав її громадянства, інша сторона (держава) може вважати, що такими діями порушено вимоги, передбачені в ст. 36 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. [14]. Враховуючи зазначену обставину, держава, яка не бажає бути звинуваченою в необ'єктивній оцінці громадянства та порушенні положень ст. 36 Конвенції, повинна за бажання затриманого іноземного громадянина надіслати підтвердження всім консулам держав громадянства, яким володіє такий іноземець.

Водночас іноземець, який користується послугами консулів двох держав одночасно, може розглядатися як із теоретичного, так і з практичного боку, як надмірно привілейована особа порівняно з іншими особами, які позбавлені волі за аналогічних обставин. Отже, особа, яка володіє подвійним або множинним громадянством, повинна сама обирати можливості

звернення до тієї чи іншої держави, громадянством якої вона володіє і з якою перебуває в ефективному зв'язку.

У випадках реалізації права консульського захисту, коли держава перебування підтримує консульські відносини, наприклад, із двома державами громадянства особи, яка позбавлена волі чи затримана, вона у своїй оцінці ефективності одного громадянства може керуватися своєю волею й вибором особи. Для цього досить, щоб влада держави перебування після того, як вона одержить інформацію про подвійне чи множинне громадянство іноземця, поінформувала останнього про право на консульський захист і поставила перед ним питання про те, консула якої держави його громадянства необхідно повідомити про факт позбавлення волі чи затримання.

Згідно з принципом суверенної рівності держав дві держави, громадянством яких має відповідна особа, поширюють рівну юрисдикцію щодо неї. Однак, якщо одна держава, громадянином якої є ця особа, намагається захистити її від неправомірних дій іншої держави, громадянством якої ця особа також має, такий захист може бути відхилений саме на тій підставі, що ця особа є громадянином цієї останньої держави. Це правило було зафіксовано ще в Конвенції 1930 р. та виділено, що особа, яка має громадянство двох або більше держав, може розглядатися кожною з держав, громадянством якої воно володіє, як свій громадянин (ст. 3).

Відповідно, держава не може надавати дипломатичний захист кому-небудь зі своїх громадян від іншої держави, громадянством якого така особа також володіє (ст. 4). У тому разі, якщо дипломатичний захист надається особі, що володіє громадянством двох або більше держав, від неправомірних дій третьої держави (громадянством якої ця особа не володіє), у міжнародному праві застосовується норма, що закріплена в ст. 5 вищезгаданої Конвенції. Ця стаття передбачає, що, «будучи в третій державі, особа, яка має громадянство більш ніж однієї держави, розглядається, що має тільки одне громадянство» і що третя держава визнає виключно громадянство держави, в якому ця особа постійно і переважно проживає» [18]. Тобто береться до уваги громадянство держави, з якою особа найбільш тісно пов'язана і ґрунтується на основі принципу ефективного громадянства.

Водночас, якщо не вдається встановити фактичний зв'язок між особою і державою його громадянства, то держава громадянства зберігає за собою право відмови в наданні дипломатичного захисту такій особі [15, с. 71].

Досить специфічною є ситуація з громадянами Європейського Союзу та їхнім дипломатичним захистом на території третіх держав, і, як уже зазначалося вище, у науковій доктрині це отримало назву «делегованого» захисту. Новелою у функціонуванні саме інтеграційних об'єднань *sui generis* стало запровадження громадянства Європейського Союзу, яке є додатковим до національного громадянства, не заміняє його і не дає особі подвійного громадянства. Також національне громадянство і громадянство Європейського Союзу не можуть бути замінені чи змішані, оскільки мають різну юридичну природу, оскільки перше регулюється нормами національного законодавства держав-членів, а друге – правом Європейського Союзу. Варто наголосити, що в Договорі про функціонування Європейського Союзу (у Лісабонській редакції) виділено про те, що громадянство Європейського Союзу є додатковим, допоміжним (additional) (с. 9) [19, с. 20]. Зважаючи на це, воно додає лише

права, не зменшуючи ті, що передбачені національним законодавством, а по суті, лише посилює механізм захисту прав на рівні Європейського Союзу.

Особливості дипломатичного й консульського захисту громадян ЄС зумовлені специфікою самого Європейського Союзу. З огляду на природу права на консульський захист громадян ЄС змінюється класичне розуміння природи й національного громадянства як політико-правового зв'язку особи з певною державою, адже фактично безпосереднього зв'язку між іноземцем – громадянином ЄС і державою – членом не простежується. До того ж правовою підставою захисту громадян від владних дій іншої держави є поширення на них юрисдикційної компетенції їхньої держави, основаної на державному суверенітеті, що також не враховує особливостей дії цього права в умовах євроінтеграції. Зі свого боку, А.В. Кулабухова зазначає, що право на дипломатичний і консульський захист громадян ЄС – досить специфічний атрибут громадянства Союзу, закріплений ще в початковій редакції Договору про ЄС. Він утілює ідею не лише додаткової підтримки громадян за межами ЄС, а й принципу солідарності та взаємної турботи держав – членів про громадян, їхні права, честь і гідність, що є особливо важливим у контексті захисту фундаментальних цінностей ЄС, а також утвердження ідентичності Європейського Союзу на міжнародній арені [20, с. 131].

Положення про «делегований» захист було закріплено ще в Хартії основоположних прав Європейського Союзу 2000 р., відповідно до якого кожен громадянин Європейського Союзу на території третьої держави, де не представлена держава – член, громадянином якої він є, має право на захист дипломатичними чи консульськими установами будь-якої держави – члена на тих самих умовах, що й громадянин цієї держави (ст. 46) [21, с. 405]. Такого змісту це право підтверджено й у Договорі про функціонування Європейського Союзу (ст. 35) [22, с. 58].

Як зазначає О.В. Святун, «певним ноу-хау в сфері консульського захисту стало поширення концепції «керівної держави». Це є новою формою консульської співпраці, яка полягає в тому, що одна чи більше держав – членів призначаються як «керівна держава» в третій країні для забезпечення захисту громадян певної держави, яка не має свого консульського представництва в третій державі. Це концепція набула свого поширення в межах Європейського Союзу» [23, с. 126].

Сьогодні основним документом, що регламентує більшість питань, що стосуються дипломатичного й консульського захисту громадян Європейського Союзу в третіх державах, є Директива Ради ЄС 2015/637 (2015 р.) [24, с. 1]. Відповідно до неї, основною вимогою щодо надання такого захисту є відсутність на території держави перебування відповідної установи держави – члена Європейського Союзу, громадянином держави якої він є. Зі свого боку, щодо осіб із подвійним і множинним громадянством, беруться до уваги всі дипломатичні представництва, консульські установи чи почесні консульства всіх держав, громадянством яких має відповідна особа.

Висновки. Отже, враховуючи вищенаведене, сьогодні інститут дипломатичного й консульського захисту динамічно розвивається, враховуючи процес фрагментації міжнародного права. Питання захисту прав осіб із подвійним і множинним громадянством посідає особливе місце як у праві прав людини, так і дипломатичному й консульському праві загалом. Здебільшого окремі правові аспекти захисту врегульовано звичайним,

договірним правом, практикою та національним законодавством держав і рішеннями судових інституцій. Водночас важливе місце посідають положення двосторонніх консульських угод між державами, згідно з якими держава перебування повинна виконувати свої зобов'язання, які закріплено в цих конвенціях, зокрема, коли особа володіє громадянством договірної сторони.

Принцип ефективності сьогодні має превалююче значення в процесі надання дипломатичного й консульського захисту біпатридам. Визнання переважаючих прав однієї держави громадянства значною мірою залежить від приймаючої держави, і, відповідно, оцінка зацікавленої держави в її виборі на практиці є дуже проблематичною або й узагалі неможливою. Ще складнішою є ситуація, за якої особа, що позбавлена волі з боку приймаючої держави, є одночасно громадянином із подвійним громадянством як акредитуючої держави, так і держави перебування. У таких випадках приймаюча держава не буде вдаватися до обов'язку інформувати консула іншої держави громадянства про те, що вона позбавила волі свого громадянина. Це пояснюється тим, що для держави, яка позбавила волі свого громадянина, він не є іноземцем, а отже, у неї не виникає міжнародно-правового зобов'язання через це перед іншою державою.

Беручи також до уваги особливості самого Європейського Союзу, громадяни інтеграційного об'єднання мають дещо більше переваг щодо захисту своїх прав та інтересів, ніж інші громадяни Європейського континенту й користуються «делегованим» захистом і захистом «керівної держави». Здебільшого їх закріплено, конкретизовано та дещо розширено на законодавчому рівні Європейського Союзу, а також підписано двосторонні угоди між державами – членами самого Союзу, враховуючи водночас окремі питання щодо захисту біпатридів.

Література:

1. The Mavrommatis Palestine Concessions. Collection of Judgments. *Publications of the Permanent Court of International Justice*. August 30th 1924. Seria A. No. 2. 37 p. URL: https://www.icj-cij.org/public/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_02/06_Mavrommatis_en_Palestine_Arret.pdf.
2. Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries 2006. Text adopted by the International Law Commission at its fifty-eighth session, in 2006, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/61/10). *Yearbook of the International Law Commission*. 2006. Vol. II. Part Two. P. 25–55. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf.
3. Diplomatic protection. Resolution A/RES/62/6. Adopted by the General Assembly on the report of the Sixth Committee (A/62/451). 6 December 2007. URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/62/67&Lang=En.
4. Ведель И.А. Дипломатическая защита и консульское содействие в международном праве. *Diplomatic protection and consular assistance in international law* : монографія. Москва: Проспект, 2018. 176 с.
5. Абашидзе А.Х., Аль-Факи Гамиль Хизам Яхья. Дипломатическая и консульская защита: история и современность. *Вестник Российского университета дружбы народов. Сер. Юрид. наук*. 2001. № 2. С. 57–65. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/diplomaticheskaya-i-konsulskaya-zaschita-istoriya-i-sovremennost>.
6. Святун О.В. Сучасні тенденції розвитку інституту консульського захисту. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : зб. наук. пр. Вип. 90. Ч. 1. 2010. С. 175–177.
7. Case concerning Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo). Reports of Judgment, Preliminary objections of International Court of Justice. 24 May 2007. P. 582–618. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/103/103-20070524-JUD-01-00-EN.pdf>.
8. Крилов М.А. Развитие института дипломатического защиты физических и юридических осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2021. 24 с.
9. Сіваш О.М. Дипломатичний захист як форма захисту прав громадян за кордоном. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права* : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М.В. Яновського і В.С. Семенова, м. Харків, 27 листопада 2015 р. : у 2 ч. Харків, 2015. Ч. 1. С. 177–185.
10. International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/unt/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf>.
11. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocols No. 11 and No. 14. ETS. No. 5. Rome. 4.XI.1950. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680063765>.
12. Przetacznik I. The Protection of Individual Person in Traditional International Law (Diplomatic and Consular Protection). *Osterreichische Zeitschrift fur offentliches Recht*. 1971. Vol. 21. S. 69–113.
13. Vienna Convention on Diplomatic Relations. Done at Vienna on 18 April 1961. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf.
14. Vienna Convention on Consular Relations. Done at Vienna on 24 April 1963. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf.
15. Нагиева А.А. Дипломатическая защита бипатридов. *Московский журнал международного права*. 2015. № 2. С. 63–76. URL: <https://doi.org/10.24833/0869-0049-2015-2-63-76>.
16. Leigh G.I.F. Nationality and Diplomatic Protection. *International and Comparative Law Quarterly*. 1971. Vol. 20. P. 453–475.
17. Zdanowicz M. Wielokrotne obywatelstwo w prawie międzynarodowym i krajowym. Warszawa : Wolters Kluwer, 2001. 262 s.
18. Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Law. 13 April 1930. League of Nations. URL: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3b00.html>.
19. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. 13 December 2007. *Official Journal of the European Union*. C 202/1. 07.06.2016. P 1–47. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016MTXT&qid=1612093934692&from=EN>.
20. Кулабухова А.В. Институт гражданства Европейского Союза (загальнотеоретичне дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : Харків, 2016. 213 с.
21. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Signed on 07 December 2000. *Official Journal of the European Union*. C. 326. 26.10.2012. P. 391–407. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>.
22. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 13 December 2007. *Official Journal of the European Union*. C. 202/1. 07.06.2016. P. 47–388.
23. Святун О.В. Захист прав та інтересів громадян в практиці органів зовнішніх зв'язків України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 225 с.
24. Council Directive (EU) 2015/637 of 20 April 2015 on the coordination and cooperation measures to facilitate consular protection for unrepresented citizens of the Union in third countries and repealing Decision 95/553/EC. *Official Journal of the European Union*. L 106. 24.4.2015. P. 1–13.

Kuzma V., Repetsky V. Peculiarities of diplomatic and consular protection of persons with dual citizenship

Summary. The article is devoted to the research of topical issues related to the diplomatic and consular protection of its citizens abroad and the possibilities of providing such assistance to persons with dual citizenship in the context of globalization. It is considered the peculiarities of the development of the institute of diplomatic protection and the specifics of the formation of norms concerning the provision of assistance to the bipatrids are singled out.

It is emphasized that current trends in diplomatic and consular protection indicate a significant expansion of its scope and boundaries. First of all, in the conditions of proliferation of norms of international law, today the bodies of foreign relations are tasked with protecting the rights and interests of persons who are not citizens of their state, namely persons with dual and multiple citizenship, stateless persons, refugees, stateless persons and citizens of the European Union. Secondly, there is a growing number of cases in which diplomatic protection is essential due to the intensification of displacement around the world and the increase in their needs in various cases.

It is highlighted that despite the intensification of cooperation between states and the introduction of modern international legal forms of human rights protection, such as regional international judicial institutions, UN committees and other institutions within the Council of Europe, diplomatic and consular protection was the first and remains whether only sole way of protection of the physical and legal entities abroad. In the context of the actualization of bilateral diplomatic and consular relations, the issue of developing an effective

mechanism for protecting the rights of certain groups of individuals abroad has become particularly important.

In turn, the right to diplomatic and consular protection was not consolidated in its time in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, and citizens of the European continent were somewhat restricted in their rights and could not protect them internationally, that to some extent influenced the lack of case law of the European Court of Human Rights on this issue.

It is established that the provision of diplomatic and consular protection of bipatrids is based on the principle of effective citizenship, the possibility of joint protection by states of which a person is a citizen, as well as the provisions of bilateral consular conventions that specify and expand protection guarantees in different cases. At the same time, it has been established that the discretionary function of the state is predominant in the issue of providing diplomatic and consular protection at the present stage.

It is singled out the peculiarities of diplomatic and consular protection of persons with dual and multiple citizenship in the conditions of integration processes. Some legal aspects of citizenship of the European Union and the specifics of protection of the rights and interests of its citizens on the basis of “delegated” protection and “governing state” are highlighted.

Key words: bilateral conventions, “delegated” protection, diplomatic protection, discretion function, citizenship of the European Union, effective citizenship, “governing state”, consular protection, dual and multiple citizenship, human rights law.